

Pictori brașoveni din perioada interbelică

de Veronica Bodea Tătulea

„Arta se prezintă ca o divinitate cu triplu chip pe care se reflectă rând pe rând realitatea exterioară, creația plastică, realitatea interioară” (Rene Huyghe).

Într-adevăr, arta pune în joc trei parteneri: natura, suma de materie și emoție; mijloacele de expresie și artistul, creatorul însuși, cel care inspirat și sensibil, caută să exprime pentru a comunica celorlalți ceea ce simte că a găsit și a posedat. Arta este deci în esență un limbaj și comunică cu noi prin semne și simboluri, aluzii la o realitate recognoscibilă, în care un rol esențial îl are spațiul natural în care a fost zămislită opera de artă. Nu întâmplător mari momente ale evoluției istorice a artei au fost legate de un spațiu geografic anume, care a primit o semnificație spirituală copleșitoare pentru creația multor artiști. Orizontul geografic a fost întotdeauna determinat ca sursă de inspirație, dar și ca element formativ al artistului, care simte cu mai multă intensitate, cu mai multă aptitudine și originalitate și care solicită atenția noastră spre a ne îmbogăți cu ecoul propriei sale vieți interioare. Dincolo de destinul artistic al fiecărui creator, unic și ireductibil, rămâne relația de apartenență la universul din care facem parte care depășește simplul domeniu al eului, al personalității individuale, oferindu-ne o realitate nouă, cele două realități care ne sfâșie fiind oferite în mod miraculos de artă într-o imagine unică.

Realitatea geografică este deci un element determinant în prezentarea și analizarea destinului artistic al oricărui creator, în cazul de față spațiul natural oferit de Brașov, care a fost locul de naștere sau doar adoptiv pentru un mare număr de artiști, ce au dobândit o personalitate distinctă în contextul artei plastice românești. Plasat într-o ambianță naturală de excepție, Brașovul a constituit un câmp de atracție în general, dar – paradoxal – nu a fost un centru pentru grupări artistice, colonii de vară și nici pentru o academie de artă, deși aici au trăit și creat multe nume care au devenit valori ale artei naționale și chiar a celei europene, personalități care au căutat cu neodihnă drumul lor în artă pornind din acest spațiu geografic unic și distinct. Rolul Brașovului ca centru artistic poate surprinde prin paradoxuri, căci deși din punct de vedere spiritual el nu s-a afirmat în mod deosebit, istoricul de artă poate descoperi că în perioada interbelică s-a afirmat aici un nucleu de avangardă, aici manifestându-se cel mai valoros grup de artiști de naționalitate germană, la care au aderat și români și maghiari. Evoluția artei în acest centru al Transilvaniei, firesc legată de mutațiile petrecute în climatul social și politic de la începutul secolului a cunoscut o nesincronizare cu avântul din celelalte principate, dar deși într-un ritm mai puțin evident, ea a fost ritmică și în cele din urmă clară, bazată pe tradiții și valori serioase, pictura măștrilor iconari și a zugravilor de biserici, filosofia artistică a unor mari creatori populari fiind identificabilă în mișcarea culturală care se încropește, artiștii de diverse naționalități reîntâlnindu-se pe pozițiile respectului comun față de valorile tradiționale. În mod constant, idealurile noilor generații de artiști, fie ei români, maghiari sau germani, vor fi susținute, prin întemeierea de societăți culturale și prin presă, care și-au cucerit mari merite prin investigarea fenomenului cultural în Transilvania. Deci, deși la Brașov nu s-a format o școală sau mișcare artistică specifică, similară celei de la Baia Mare, de exemplu, caracterul excepțional al operei multor artiști a fost evident și remarcabil, personalitatea lor fiind un cumul de influențe, sensibilități specifice lor, concretizare a spiritualității mediului și poporului în mijlocul căruia trăiau suprapunându-se formarea lor în școli de renume din București sau Budapesta, Viena, München, Paris, Roma, în care și-au dobândit conștiința răspunderii artistice proprii.

Perioada luată acum în discuție, cea dintre cele două războaie mondiale, oferă cercetătorului un material deosebit, fiind cea în care s-a concretizat o orientare spiritual – artistică, materializată prin gruparea din 1945, sub egida Sindicatului Mixt al Artiștilor Instrumentiști și Artiștilor Plastici din Brașov, și crearea unei școli de desen și pictură: Academia Liberă, care-l va consacra drept profesor pe chiar inițiatorul ei, Hans Mattis Teutsch. Fără a contura în mod decisiv o mișcare artistică unitară și specifică, această manifestare a materializat o seamă de tendințe mai mult sau mai puțin ratificate public și a evidențiat nume de creatori, a căror activitate s-a desfășurat nu cu necesitate în acest spațiu temporal, dar care corespund spiritualității manifestate în acest context: Friedrich Miess (1854 – 1935), Hans Mattis Teutsch (1884 – 1960), Hans Eder (1883 – 1960), Joseph Strobach (1893 – ?), Schachl Waldemar (1893 –

<http://cimec.ro> - <http://istoriebv.ro>

1957), Walter Teutsch (1883 – 1964), Elena Popea (1885 – 1941), Margarete Depner (1889 – 1970), Ernst Honigberger (1883 – ?), Eduard Morres (1884 – 1980), Henri Nouveau (Henrik Neugeboren: 1901 – 1959), Aurel Bordenache (1902 – 1987), Nicolae Popp (1883 – 1952), D. G. Teodorescu – Badia (1881 – 1958), Artur Leiter (1904 – 1987), Ștefan Mironescu (1904 – 1985), Valeriu Maximilian (1895 – 1945), Heinrich Schunn (1897 – ?), Gustav Kollar (1878 – 1965), Fritz Kimm (1890 – ?), Mihail Petrescu (1915 – 1897), Harald Meschendorfer (1909 – 1984), Helfried Weiss (1911 – ?), Irina Lukasz (1902 – 1985), Iacob Brujan (1898 – ?), Mattis Ioan (1913 – 1988), precum și încă contemporanii noștri Zina Blanuță (n. 1913), Friedrich Bomches (n. 1916), Dinu VasIU (n. 1914).

Numele evocate corespund unor personalități care fie că au trăit și creat în această perioadă, fie că au rămas prezenți în spiritul acestei generații sau s-au format în atmosfera ei specifică, termenii limită fiind convenționali și continuitatea spirituală depășind înțelesul strict temporal. Se poate vorbi de o anumită specificitate în practicarea unui anumit gen: portretistica sau peisajul, sau a unei anumite tehnici cu predilecție: acuarela, de aderarea fără rigiditate la anumite curente, aspecte care dau o notă distinctivă creației artiștilor amintiți.

Atelierul lui Friedrich Miess, pictor cultivat, rămas fidel unei concepții academiste, dar cu o viziune estetică largă, a fost locul de întâlnire al unor artiști foarte diferiți care vor juca, fiecare în felul său, un rol important în viața artistică și a căror creație expresionistă la arta de tip estetizant a constituit mobilul notorietății. Artist laborios, exprimându-se obiectiv și chiar distant dar în acorduri coloristice foarte rafinate, chiar dacă în spirit tradițional Miess a lăsat câteva excepționale portrete, dar și compoziții echilibrate în care se remarcă și ca peisagist și regizor al unor cadre de decor adecvate funcției poetice a tablourilor. Spiritul de seriozitate și răspundere din atelierul său a stimulat dezvoltarea conștiinței de sine a numeroși pictori care l-au frecventat și doar menționarea a două dintre ele ne pune în fața unor personalități deosebite a căror influență în contextul evoluției artei plastice din țară a fost intensă: Hans Mattis Teutsch și Hans Eder, participanți la procesul emancipării expresiei plastice la nivelul viziunii estetice și al concepției filosofice care îl generează pe linia expresionismului.

Marcat în mod clar de mediul geografic în care s-a născut, destinul artistic al lui Mattis Teutsch, care a cunoscut perioade de postimpresionism sintetic, expresionism muzical și realism constructiv, exprimă filosofia activismului reprezentat prin dominația verticalei (teoretizată în lucrarea <Kunstideologie> – 1931) și nu va fi expresia unică a unei experiențe în cercurile avangardei, ci însăși manifestarea convingerilor profunde ale unui artist care a fost considerat drept „o figură proeminentă a expresionismului european”. Obsedat de funcția socială nemijlocită a artei, de dorința de a o restitui marelui public, cel despre care Benanuy Sandor spunea: „În timp ce alți pictori au rămas la expresionism, crezând că aceasta este formula ultimă, el definește perspective noi, caută tipul Omului într-o proporție nouă”, Mattis Teutsch și-a susținut cu orgoliu creația plastică în expoziții prestigioase, iulie – august 1921 la cea de-a 29-a expoziție sub egida grupării „Der Sturm”, împreună cu Paul Klee sau într-o altă împreună cu Chagall, precum și în aprilie 1925 la galeria „Visconti” din Paris sau în expoziții din București, Budapesta și Brașov, iar atelierul său era deschis generos pentru confracți, pentru care, fără a le deveni propriu-zis mentor, a constituit stimul unor evoluții artistice cu totul remarcabile: tinzând spre semnificația filosofică a ideii de dinamism ca reflex al dinamismului existenței și nu al teoriilor, a aplicat principiul plasticocromatic al diluărilor succesive ale aceluiași ton pentru sugerarea perspectivei picturale, diluarea și comprimarea armonică aplicată în perioada „Florilor sufletești” și a figurativului de tip constructivist permițându-i obținerea unor efecte optice extrem de eficiente în comunicarea substratului tematic. Depășind zona gândirii lucide, arta dezvăluie natura umană în toată profunzimea ei, inconștientul dar și vocația care împinge orice ființă spre realizare, spre împlinirea unui destin și chiar la autodepășire pentru a atinge ceea ce scapă controlului inteligenței. Aventura lui Mattis–Teutsch implică toate acestea, precum și un angajament social fără rezerve, el având meritul și de a fi reușit să–și impună convingerile și pe plan teoretic. Reprezentativ în circuitul internațional de valori, numele lui Hans Eder este poate și mai mult citat, fiind cel care a determinat destinul unor artiști atât ca profesor, cât și ca promotor al unui ideal estetic al expresionismului ponderat. Remarcabil portretist, dar și excepțional colorist, eliberat de limitele la care l-ar fi oprit expresionismul german sau nordic, în contact cu o sensibilitate de o altă structură și-a creat o gamă proprie de culori, într-o armonie și căldură specifice. Paleta sa cromatică, care a impresionat

mulți comentatori, se supune însă liniei și formei și, mai ales, tensiunii lăuntrice, creația sa trecând, de-a lungul vieții, printr-o evoluție firească, de la acceptarea lumii așa cum este, la virulența celui care descoperă degradarea spirituală a vieții cotidiene cu dramaticele ei contraste și la convertirea spre sfârșitul vieții la un puternic realism, existând însă continuitatea preocupării pentru figura umană, care domină sau se mulțumește cu rolul de element în peisaj, în funcție de perioadă. Fără efort, dar complex și torturant, a investigat umanitatea modelelor sale, cu o „privire halucinantă și mai degrabă introspectă decât agresivă, care echilibrează violența pensulei și a desenului” (Anca Pop – catalog expoziție, 1983). Patetic, dar și echilibrat, Hans Eder mărturisește prin creația sa participarea fără ezitare la epoca frământată pe care a trăit-o, definindu-se într-un umanism de mare ținută racordat la bogatul conținut de sentimente și idei al artei universale de început de secol XX. Format la München, cu un popas la Paris și o ședere de doi ani la Brügge, și-a descoperit locul în lume odată cu izbucnirea războiului, când arta sa a dobândit acea dezlănțuire expresionistă în cadrul căreia a evoluat pe tot parcursul vieții într-o evoluție lină și sigură. Repetatele sale expoziții la München, Paris, Viena, ecourile presei străine, reproducerea și numeroasele comentarii referitoare la arta sa l-au făcut notoriu și s-a remarcat ca o personalitate care și-a lăsat puternic amprenta asupra vieții artistice în marele proces al emancipării viziunii estetice și filosofice.

Beneficiari ai personalității sale au fost numeroși artiști mai tineri, cel mai remarcat fiind Friedrich Bömches, artist autodidact care a lucrat o perioadă pe lângă Hans Eder. Continuator al tradiției portretului, excepțional portretist, fascinant în puterea sa de a fixa cu aparentă dezinvoltură în materia vopselelor personalitatea unică a modelelor sale, Bömches demonstrează „o admirabilă plasticitate interioară, niciodată lipsită de luciditate. Iar această plasticitate interioară îl pune rapid în situația de vase comunicante cu modelul din realitatea obiectivă: personaj, priveliște, ansamblu de obiecte care au acumulat o anumită atmosferă afectivă și pot oricând să o pună din nou în libertate.” (Walter Biemel – 1966). Modern prin aspirații și comunicând cu eternitatea, Bömches își desfășoară cu succes activitatea în Europa contemporană unde nu mai este de mult un necunoscut, rămânând un punct de referință pentru universul spiritual al orașului natal.

Deși împlinirea carierei lor artistice nu s-a petrecut în locurile de baștină, artiști precum Elena Popea și Henri Nouveau sunt personalități remarcabile ce nu pot fi omise din studiul asupra vieții artistice brașovene.

Provenită dintr-o familie brașoveană prestigioasă, cu studii la Leipzig, München, Berlin și Paris, Elena Popea a exersat o influență directă asupra climatului creației din orașul natal, personalitatea sa artistică remarcându-se prin combinarea sensibilității de structură specific românească cu tendințele artei europene din primele decenii ale acestui secol, peisajul natal pe care l-a redat cu rafinement fiind un leit-motiv în creația sa care coincide cu influențe din impresionismul nordic și expresionism, transfigurate într-o creație tulburătoare în sinceritatea și spontaneitatea ei.

Caz mai aparte, cum îl consideră criticul Mihai Nadin, artistul cunoscut sub numele de Henri Nouveau a devenit o personalitate internațională necunoscută, care pornind de sub aripa lui Mattis Teutsch și având ca formație de bază pe aceea de muzician, s-a dedicat artelor plastice considerându-se „desenator”, nu pictor, tocmai într-un moment de exaltare a funcțiilor culorii. Nefăcând niciodată pictură figurativă, a încercat să demonstreze echivalențe muzicale apelând la limbajul formei, la volume și ritmuri, fiind interesat de compoziție, construcție, dar construind ca un „sentimental” cum afirmă colegii lui. Prezență semnificativă în mișcarea de înnoire a artei ce a cuprins pentru o lungă perioadă de timp Europa, creația sa nu a avut o înrăurire directă asupra evoluției artistice din Brașov, dar încercările sale, deși destinate unui alt mediu decât cel natal, aparțin prin datele lor esențiale structurii acestuia.

Personalitățile de vârf pomenite până acum nu epuizează prezențele remarcabile ale artiștilor legați cu numele de Brașov, orizontul geografic de real interes care și-a exercitat înrăurirea prin elementele specifice ale peisajului natural, dar și ale climatului social, politic sau național. Născuți sau veniți la Brașov, după experiențe mai mult sau mai puțin fericite în contactul lor cu școli prestigioase, profesori remarcabili sau curente artistice importante, artiști ca:

AUREL BORDENACHE – școlit la Iași, București și Paris cu profesori importanți, „multilateral dar cu o viziune neașteptat de îngustă” (Mihai Nadin) și totuși plăcut în maniera sa luminoasă de a picta;

STAVRU TARASOV – cu studii la Iași, München, Paris și la Bruxelles, cu experiența decorării unui teatru la Rosario Santa Fe–Argentina și cu cea de profesor în țară, aparținând tipului de artist a cărui evoluție a fost determinată de revelația impresionismului;

NICOLAE POPP – credincios în primii ani de activitate picturii bisericești, practicând o pictură inspirat pusă în pagină, cu o gamă cromatică restrânsă, însă fericită în redarea poetică a subiectului;

D. G. TEODORESCU–BADIA – care a pictat cu predilecție naturi statice și peisaje într–o manieră plină de un realism clasic plin de căldură;

ȘTEFAN MIRONESCU – definit ca pictorul Scheiului pentru pasiunea cu care a redat întreaga viață imagini plastice din acest vechi cartier de tradiție românească a Brașovului, rămas un artist al peisajului, pictura sa „poem și document totodată” purtând amprenta înnoirilor aduse de impresionism;

VALERIU MAXIMILIAN – excelent creator într–un gen deosebit de greu ca cel al acuarelei, într–o tehnică impecabilă rezultată din diferențe de umiditate și de depuneri succesive de culoare de la deschis la închis, un cântăreț al peisajului natural din jurul Brașovului, imaginile sale reluate în toate anotimpurile dobândind aproape valoare de document, nu numai artistic;

HEINRICH SCHUNN – peisagist în tehnica uleiului, transfigurând într–o viziune de basm și oneori idilică mediul natural pe care l–a redat cu consecvență;

GUSTAV KOLLAR – încă un artist care a depus o activitate rodnică de profesor, dar care a participat cu creația sa la concursuri internaționale și la expoziții în țară și în străinătate, călătorind și studiind și renunțând la cariera promițătoare în domeniul graficii publicitare, fiind remarcat în reviste precum „The Studio” – Londra sau „Revue du Vrai et du Beau” – Paris, în favoarea unei acuarele rafinate într–un ton coloristic personal, pe care o considera el însuși ca „cea mai adecvată tehnică pentru a reda efectele luminii în permanentă schimbare”;

DINU VASIU – unul dintre cei prin care tradiția acuarelei a rezidat în Brașovul îmbinărilor de tehnică, vocația sa definindu–se prin raportul ideal stabilit între artist și maniera sa de lucru, manifestată în siguranța măririi suprafețelor apoase pline de culoare, mustind de lumină interioară, redând cu surprinzătoare sinceritate intimitatea sensibilă a creatorului lor, compunând stabile și foarte controlate așezări de culoare, care nu e prelinsă la întâmplare, ci este o strălucitoare și prețioasă juxtapunere, uneori catifelată sau cu efect de vitraliu;

ZINA BLANUȚĂ – pregătită la nobila școală a lui Tonitza, căutând toată viața drumul cel mai greu, nemulțumită cu ușurința pe care i–o conferea talentul, exprimând tehnici și excelând în acuarelă, pe care o folosit–o în fermecătoare portrete de copii și în redarea efemerității florilor a căror splendoare corespundea sufletului său generos, într–un entuziasm care ține de bucuria lucrului în sine pe suprafața virgină a hârtiei sau pânzei;

FRITZ KIMM – cu studii la Academia din Budapesta și premiat pentru pictura în ulei, deși el a fost „înainte de toate desenator; cărbunele și creta neagră sunt uneltele sale”, vibrând în desene, cu o linie clară și sensibilă, spontană și concentrată, refuzând metafora și propunând mai curând atmosfera, niciodată rupt de pământul natal, chiar și când s–a aflat departe de țară;

HARALD MESCENDORFER – format la academiile din München, Berlin și Paris, a fost devotat întreaga viață graficii aplicate, care a fost doar un aspect al activității sale, încercând „examenul unității în diversitate, parcurgând drumul de la descriptiv la sintetic” (Mihai Nadin), redeschizându–și permanent orizontul în creații care deși au punct de plecare o realitate precisă, reușesc s–o depășească;

HELFRIED MIESS – un grafician interiorizat, pasionat de tot ce ține de meșteșug și elaborare, gravor de mare clasă care și–a conceput lucrările în mari compoziții cu valențe decorative, evocări sensibile ale universului său de viață;

IRINA LUKASZ – îndrumată de profesori valoroși la Academia din Budapesta și la cea din București, și–a cultivat afinitățile cu gândirea estetică a lui Mattis Teutsch, pe linia simbolismului plastic, în cicluri care transpun muzica în semne plastice, dar și în peisaje luminoase și portrete bine studiate;

EDUARD MORRES – al cărui crez: „Pictura este un limbaj al spiritului” s–a vădit într–o pictură de esență realistă, dar de o discretă poezie, a remarcat într–un fel sau altul viața artistică a Brașovului și, cu riscul contrazicerii, i–a dat o personalitate și o notă specifică.

Deși nu s–a remarcat ca o mișcare artistică distinctă și definitorie, grupul de personalități

propuse aici unei sumare analize și căruia i se pot adăuga încă multe nume, care dincolo de destinul artistic al fiecăruia, a contribuit la îmbogățirea artei, „atât de strâns solidară cu omul, însoțitoare indispensabilă a drumului său, de-a lungul secolelor, mărturie, ambiție, punct de sprijin” (Rene Huyghe).

KRONSTÄDTER MALER DER ZWISCHENKRIEGSZEIT Zusammenfassung

Die Kunst setzt drei Partner ins Spiel: Natur, materielle Gesamtheit und Gefühl. Nicht versehentlich waren die grossen Momente der geschichtlichen Entwicklung an einen bestimmten geographischen Raum gebunden. Diese erhielt eine erdrückende seelische Bedeutung. Für viele Künstler zwischen denen sich auch die Kronstädter befinden. Obwohl Kronstadt, kein Kulturkreiszentrum, keine Ferienkolonie und kein Zentrum der Kunstakademie darstellte, lebten und schafften hier viele nationale und europäische Namen der Kunst.

Der Kunstgeschichtler kann für die Zwischenkriegszeit eine wertvolle Gruppe von Künstler deutscher Abstammung entdecken. Diesen treten auch Rumänen und Ungarn bei zu dieser Gruppe kann man Hans Mattis Teutsch, Friedrich Miess, Hans Eder, Joseph Strobach, Schachl Waldemar, Walter Teutsch, Elena Popea, Margarete Depner, Ernst Hönigberger, Eduard Morres, Henri Nouveau, Aurel Bordenache, Nicole Popp, Stavru Tarasov, D. G. Teodorescu–Badia, Valeriu Maximilian, Ștefan Mironescu, Heinrich Schunn, Gustav Kollar, Dinu VasIU, Zina Blănuță, Fritz Kimm, Harald Meschendorfer, Hielfried Miess, Irina Lukasz zählen.

Die genannten Namen werden gleichgesetzt mit denen der Persönlichkeiten die in dieser Zeitspanne hier gelebt und geschaffen haben oder die dem Sinne dieser Generation treu geblieben sind, durch eine bestimmte Eigentümlichkeit in Portretistik oder Landschaftsmalerei, oder Anwendung einer bestimmten Technik vor allem Wasserfarben und ungebundenen Anhang an bestimmte Strömungen. All diese Aspekte gebene eine unvergleichbare Note der Werke der genannten Künstler.

